

Ortaöğretim Öğrencilerinin Osmanlı Arşivinde Bulunan Hazine-i Evrak Daimi
Sergi Alanına İlişkin Görüşleri

High School Students' Opinions on Hazine-i Evrak Exhibition Hall in the
Ottoman Archive

Muhammet Ahmet TOKDEMİR

Devlet Arşivleri Başkanlığı, E mail: m.ahmettokdemir@gmail.com

orcid.org/0000-0002-7812-4770

Article Info

Article Type	Research & Theoretical
Received	04.052020
Accepted	28.09.2020
DOI	10.17497/tuhed.731736
Corresponding Author	Muhammet Ahmet TOKDEMİR
Cite	Tokdemir, M. A. (2020). Ortaöğretim öğrencilerinin Osmanlı Arşivinde bulunan Hazine-i Evrak Daimi Sergi Alanına ilişkin görüşleri. <i>Turkish History Education Journal</i> , 9(2), s. 549-569. DOI: 10.17497/tuhed.731736

Öz: Arşivlerin belgelerin muhafazası ve araştırmacılara ulaştırılmasının yanı sıra eğitim işlevleri de vardır. Ülkemizde Devlet Arşivleri Başkanlığı bünyesinde kurulmuş olan ve tarihi müze işlevi gören Hazine-i Evrak Daimi Sergi Alanı arşivlerin hem kültürel hem de eğitsel işlevlerinin bir arada yürütüldüğü mekânlardan biridir. Bu çalışmada kuruluşundan beri 30 bine yakın öğrencinin ziyaret ettiği sergi alanından kısaca bahsedilecek ardından Daimi Sergi Alanını ziyaret eden öğrencilerin Sergi Alanına ilişkin görüşlerine yer verilecektir. Nitel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı çalışmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu ve grup görüşmesi kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda öğrencilerin sergi alanını beğendiği, sergi alanındaki görsellerden etkilendiği, tarih derslerinde işlenen konular hakkındaki belgelere daha çok ilgi gösterdiği ve tarih derslerinde belge kullanılmasını istediği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Arşiv, Tarih Öğretimi, Müze Gezisi, Öğrenci Görüşleri

Abstract: Archives have educational roles as well as their main roles in storing, preserving, and presenting archival materials. The Hazine-i Evrak Exhibition Hall, which is functioning as a historical museum established under the Presidency of the State Archives in the Republic of Turkey, is one of the places where both cultural and educational functions of the archives are carried out together. In this study, the exhibition hall, which has been visited by nearly thirty thousand students since its foundation, will be briefly mentioned and opinions of the students visiting the exhibition hall will be presented. This study is a qualitative study that semi-structured interview form and group interviews were used as data collection tools. As a result of this study, it was found that students were satisfied with the exhibition hall, influenced by the visuals, showed more interest in the documents about the subjects covered in history lessons, and wanted to use such documents in history classes.

Keywords: Archive, History Teaching, Museum Visit, Student Views

Extended Summary

Purpose

Archives have educational roles as well as their main roles in storing, preserving, and presenting archival materials. The Hazine-i Evrak Exhibition Hall, established in Ottomans Archive Campus in Istanbul, under the Presidency of the State Archives in the Republic of Turkey, is one of the places where educational functions of the archives are carried out together. It is possible to examine the educational functions of the Ottoman Archives under a few titles. Application-based activities for undergraduate and graduate students are a branch of instructional content. The materials sent to schools within the scope of history corner mostly address the secondary and a high school is another branch. Publications on various subjects, national and international exhibitions also have educational aspects. The main subject of this research Hazine-i Evrak Exhibition Hall and the guidance services provided here also have a structure that can be used for educational purposes at all levels. The exhibition hall, which has been visited by nearly thirty thousand students since its foundation, will be

briefly mentioned and opinions of the students visiting the exhibition hall will be presented in this study.

Method

This study aims to determine high school students' views on the Hazine-i Evrak Exhibition Hall in the Ottoman Archive. The research was designed as a qualitative study with a holistic single case study. Semi-structured interview form and group interviews were used as a data collection tool. The case study method is defined as investigating the factors related to a situation with a holistic approach. An individual, an institution, or a setting may be appearing as a situation to work with. The method offers the possibility to examine in more detail the case in detail via time, place, and users. The lack of studies in the literature on student visits to the Hazine-i Evrak Exhibition Hall in our country and the fact that the educational functions of the archives in Turkey are not discussed in detail at the theoretical and conceptual level are the factors affecting the choice of the method.

The interview form prepared as a data collection tool of the research was reviewed by two field experts and then piloted. The questions in the interview form were also used in the group interview and the questions were found to be suitable for the group interview. The easy access method was preferred in the selection of participating students. Accordingly, the interview form was distributed to the groups who stated that they could participate in the study and they were asked to fill out.

The study group of the research consists of 122 high school students attending various schools visiting the Hazine-i Evrak Exhibition Hall. Ten of these students (8.2%) were 12th grade, sixty-four (52.4%) were 11th grade and forty-eight (39.3%) were 10th-grade students. 9th-grade students in these groups were excluded from the category because they had not yet seen the Ottoman History Course and were not included in the total number. Group interviews were conducted with 18 students in two different sessions. The first group meeting was held with 6 students and the second with 12 students.

Results and Discussion

The visit to the exhibition hall contributed to the development of the students' archiving skills and increased their knowledge and tendency of Ottoman history. Students stated that they were pleased with the visit to the exhibition area. They remembered their ancestors and increased their knowledge about various subjects they saw in history classes via this visit. Therefore, it can be said that the visit contributes to the students in terms of cognitive and affective development. Considering the sections and subjects that the students show interest in the exhibition hall, it is seen that visual and aesthetic aspects come into prominence along with the subjects that the students have knowledge about. Remarkably, the participant students found the first-period Ottoman document samples insufficient. Similarly, the students' suggestions that new sections can be created in certain themes, and the determinations that edict and berat (charter) examples can be used limitedly in history lessons show their historical awareness. It was revealed that the students preferred to use primary sources in history lessons and they wanted to see many of the exhibited materials in their classes. In this context, possible changes in the exhibition hall should be arranged in line with

the subjects included in the history curriculum. This will increase the contribution to history teaching.

As a result of the study, the following suggestions were developed in order to improve the exhibition hall in terms of history education and to make the archivists aware of their educational functions:

- Documents and visual elements in the exhibition hall should be diversified and the contents related to school history should be increased.
- Diversified workshops should be carried out in the classroom area at the entrance of the exhibition hall. These workshops and practices should be supportive of history lessons seen in schools.
- A story should be created for each document and objects in accordance with the visitor student profile, and each material in the hall should be introduced to the students through these stories.
- Student groups should be composed of a maximum of 15 people during the visits to the exhibition hall.
- Archivists who provide guidance to students in the exhibition area should be trained in museum education. This will increase the quality of the service provided to students.

Conclusion

In this study, the views of high school students about the Hazine-i Evrak Exhibition Hall were tried to be determined. According to the results obtained from the interview form and group interviews, students were generally affected by the examples and their visit increased the sensitivity to history. The visit also reinforced students' historical knowledge. With the study, it was seen that the exhibition hall has a structure that supports out-of-school history teaching and give opportunities as a place where workshop applications can be made. Although the current material and content are found sufficient by the students, there are some expectations that are about expanding materials and enriching the content in the hall. Fulfillment of the expectations expressed in the group interviews will increase the contribution to out-of-school history teaching.

Visits to the exhibition hall in the Ottoman archive provide an opportunity to increase the cooperation between archivists and educators. Increasing this interaction also will lead archivists to enrich their educational content and teachers to enrich their teaching methods. In this context, it would be beneficial to increase student visits to the Hazine-i Evrak Exhibition Hall in the Ottoman Archive Campus.

Giriş

Tarihsel bilginin temeli ve en önemli kaynaklarından olan arşivler tarihçilerin, diplomatların ve sosyal bilimcilerin ilgi alanına girmektedir (Ferro, 2003). Kamu arşivleri devlet

kurumları tarafından üretilen ve cari olarak kullanımdan kalkan belge ve bilgiyi ihtiva ederler ve idari faaliyetin nihai ürünü olarak araştırmacıların kaynağı olurlar. Arşivler tarafından araştırmacıya sunulan bu belgelerin gerçeklik ve tarafsızlık olarak adlandırılan iki temel özelliği bulunmaktadır (Kecskemeti, 2003). Arşivler, önceleri belgeler, katalog defterleri ve yazmalardan oluşurken gelişen iletişim teknolojisi ile fotoğraf, ses ve görüntü arşivleri ortaya çıkmıştır.

Arşivler başta tarihçiler olmak üzere geçmişe ilgi duyan araştırmacılara hizmet vermektedirler. Temel görevleri tarihsel malzemenin muhafazası ve araştırmacılara ulaştırılması olan arşivlerin 20. yüzyıldan itibaren işlevleri genişlemiş ve arşivcilerin eğitsel görevlerinden bahsedilmeye başlanmıştır (Spencer, 1983; Osborne, 1986; Cook, 1997). Arşivlerde kurulan müzeler ve eğitsel amaçlı sergilerle başlayan arşivlerin eğitsel işlevleri zamanla genişlemiştir. Günümüzde arşivcilerle eğitimciler arasındaki işbirliğinin oldukça genişlediği ve arşivcilerin birçok konuda eğitsel çalışmalara katıldığı görülmektedir (Carini, 2009; Clearly ve Neumann, 2009; Cox, Alcalá ve Bowler, 2002; Hendry, 2007). Gelişmiş ülke arşivlerine bakıldığında bünyelerinde eğitim departmanları buldukları, birçok eğitim uzmanı ile birlikte çalışarak tarih öğretimine katkı sağladıkları görülmektedir. Bu çalışmaların arşivlerin eğitsel işlevlerini pekiştirerek eğitimcilerle arşivciler arasındaki ilişkileri arttırdıkları görülmektedir.

Okul ve arşivler arasındaki işbirliğinin artırılmasının tarih öğretimine katkı sağlayacağına vurgu yapan Osborne (1986), arşiv ziyaretleri ve eğitsel sergileri bu işbirliğini artıracak alanlar arasında saymaktadır. Ülkemizde tarih öğretim programı ve öğretmen yeterliliklerine bakıldığında tarih öğretiminde birincil kaynakların kullanımı ve okul dışı tarih öğretimi bağlamında okul ve arşiv arasındaki eğitsel işbirliğini güçlendirecek bir yaklaşım bulunduğu ifade edilebilir (MEB, 2018; MEB, 2011). Tarih Öğretim Programında konuların öğretiminde tarihi mekân ve müze ziyaretlerinin yapılmasına vurgu yapılarak okul dışı tarih öğretimi teşvik edilmiştir. Ayrıca programda kaynakların analiz edilmesi ve yorumlanması, kaynaklarda yer alan kanıtların tespit edilmesi ve tarihsel düşünme becerileri kapsamında birincil kaynaklara ve bu kaynakların kanıt olarak değerlendirilmesine de değinilmiştir (MEB, 2018). Tarih öğretimine ilişkin alan yazına bakıldığında, kanıta dayalı tarih öğretimi, birincil kaynakların kullanımı, tarihi alanlar ve müze gezileri gibi hususlara öğrencilerin tarihsel bilgi ve becerilerini geliştiren yaklaşımlar bağlamında sıklıkla değinildiği görülmektedir (Yılmaz, Filiz ve Yılmaz, 2013; Jarosz ve Kutay, 2017; Sandwell, 2008; Işık, 2008; Doğan, 2007; Barton, 2005; Ata, 2002; Fines, 1994).

Devlet Arşivleri Başkanlığı bünyesinde bulunan Osmanlı Devleti'ne ait tarihi belgelerin yer aldığı Osmanlı Arşivi'nin eğitsel işlevlerini birkaç başlık altında ele almak mümkündür. Araştırma salonunda uygulamaya dayalı etkinlikler ve İstanbul'da bulunan iki üniversite bünyesinde açılan "Arşiv uygulamaları" dersi kapsamında yapılan faaliyetler lisans ve lisansüstü öğrenciler için yürütülen temel eğitsel etkinlikler olarak görülmektedir. Tarih köşesi kapsamında okullara gönderilen materyaller ise daha çok ortaöğretim düzeyine hitap eden eğitsel içerikleri oluşturmaktadır. Çeşitli konulardaki yayınlar, ulusal ve uluslararası düzeydeki sergiler ve Hazine-i Evrak Daimi Sergi Alanı ve burada verilen rehberlik hizmetleri ise her kademedede eğitsel amaçla kullanılabilir bir yapıya sahiptir.

Hazine-i Evrak Daimi Sergi Alanı

Devlet Arşivleri Başkanlığına bağlı bir birim olan ve Osmanlı Devletinden bakiye tarihi belge fonlarından oluşan Osmanlı Arşivi, İstanbul'da bulunmaktadır. Osmanlı arşivleri olarak bilinen bu evrak grubu 2013 yılında Kâğıthane ilçesindeki yeni kompleksine taşınmış ve Osmanlı Arşivi Külliyesi olarak araştırmacılara hizmet etmeye başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin merkez ve taşra teşkilatının ürettiği yaklaşık 90 milyon belge ve 400 bin defter Osmanlı Arşivinde bulunmaktadır (DAGM, 2017, s.3). Daha önce dağınık bir halde bulunan depo ve çalışma mahallerinin bir araya getirildiği kompleks, birçok birimin yanı sıra 'Hazine-i Evrak' adı verilen bir Daimî Sergi Alanı'na da ev sahipliği yapmaktadır. Butik bir müze halinde oluşturulan sergi alanı arşiv tarihi ve Osmanlı dönemine ilişkin çeşitli malzemelerin bulunduğu toplam dokuz bölümden oluşmaktadır (DAGM, 2013). Sergi alanında bulunan bölümler şunlardır:

- Arşiv tarihi
- Ferman ve beratlar
- Padişahlar ve kızlarına ait el yazıları
- Osmanlı yönetim anlayışı
- Osmanlı modernleşmesi
- Vakfiyeler
- Madalyalar ve paralar
- Muahedeler ve mektuplar
- Osmanlı Hariciye Nezareti (DAGM, 2013).

Bu bölümlerde Osmanlı tarihi ve arşiv tarihine ilişkin farklı sayılarda obje ve belge (imitasyon) bulunmaktadır. Ayrıca Osmanlı Devleti döneminde 'kağıt', 'kalem ve mürekkep', 'toplumsal yaşam', 'Osmanlı milletleri' ve 'diplomatika' başlıklarına sahip beş multimedya içeriği alanda bulunan ekranlarda ziyaretçilere gösterilmektedir.¹

Sergi alanında bulunan bölümlerden biri arşiv tarihine ilişkin olup bu bölümde geçmişte arşivcilik bünyesinde kullanılan malzemeler ile arşiv tarihine ilişkin belgelerden (imitasyon) örnekler sergilenmektedir. Daimi Sergi Alanı'nda bulunan diğer bölümler Osmanlı tarihi ile ilgilidir. Osmanlı tarihine ilişkin önemli belgelerin imitasyonunun bulunduğu bu bölümlerde sergilenen unsurların bir kısmı şunlardır: Kanuni Esasi Sureti, Islahat Fermanı, Gülhane Hattı Hümayunu, Yeniçeri Ocağının kaldırılarak yerine Asakiri Mansure-i Muhammediyye ordusunun kurulduğuna dair emir, Berlin Antlaşması, Küçük Kaynarca Antlaşması, Boğaz Köprüsü Planı.

Yöntem

Bu çalışmanın amacı Devlet Arşivleri Başkanlığına bağlı bir birim olan Osmanlı Arşivi'nde yer alan Hazine-i Evrak Daimi Sergi Alanına ilişkin ortaöğretim öğrencilerinin

¹ Sergilenen malzemeye ilişkin 2017 yılında bir katalog basılmıştır (DAGM, 2017). Daimi Sergi Alanına ilişkin görseller için bkz: <https://www.devletarsivleri.gov.tr/Sayfalar/Yayinlar/Galeri.aspx?gid=3>

görüşlerini tespit etmektir. Bütüncül tek durum (açıklayıcı) çalışması desenli olarak olarak tasarlanmış olan çalışmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu ve grup görüşmesi kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2005 s. 291; Kaleli Yılmaz, 2014 s. 269). Durum çalışması literatürde bir duruma ilişkin etmenlerin bütüncül bir yaklaşımla araştırılması olarak tanımlanmaktadır. Bir birey, bir kurum ya da ortam çalışılabilecek bir durum olarak karşımıza çıkabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2005 s. 77). Ülkemizde Hazine-i Evrak Daimi Sergi Alanı'na yapılan öğrenci ziyaretlerine ilişkin literatürde çalışma bulunmaması ve arşivlerin eğitim işlevlerinin kuramsal/kavramsal düzeyde ayrıntılı şekilde ele alınarak öğrencilerin arşivcilik ve birincil kaynak kullanma becerilerine dair standartların belirlenmemiş olması bu yöntemin seçilmesinde etkili olmuştur.

Araştırmanın veri toplama aracı olarak hazırlanan görüşme formu iki alan uzmanı tarafından gözden geçirildikten sonra pilot çalışma ile denenmiştir. Pilot çalışma, üç farklı orta öğretim okulundan 12'si kadın; 18'i erkek toplam 30 öğrenci ile yapılmıştır. Bu öğrencilerin Hazine-i Evrak Daimi Sergi Alanı'na ilişkin görüşleri hazırlanmış olan yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığı ile alınmış; öğrencilerin hazırlanan bütün sorulara anlamlı cevaplar verebildiği görülmüştür. Görüşme formunda yer alan sorular 10 öğrenci ile yapılan grup görüşmesinde de kullanılmış ve soruların grup görüşmesi için uygun olduğu görülmüştür.² Pilot çalışmada rehberlik hizmetine ilişkin 4. soruya verilen cevaplardaki ana fikirlerin sergi alanının genel değerlendirilmesine ilişkin birinci soruya verilen cevaplarda da yer aldığı tespit edildiğinden dördüncü sorunun formdan çıkarılmasına karar verilmiştir. Böylece görüşme formu altı açık uçlu soru ile son halini almıştır. Aynı sorular yapılan grup görüşmelerinde de öğrencilere sorulmuş; gerekli durumlarda sondaj sorular kullanılarak derinlemesine bilgi edinilmiştir.

Çalışmaya ilişkin veriler 2019 yılında toplanmıştır. Gönüllülük esaslı çalışmada öğrenci çeşitliliğini sağlamak amacıyla veri toplama süreci uzun tutulmuş; 2019 yılı bahar, yaz ve güz dönemlerinde sergi alanını ziyaret eden öğrenci grupları çalışmaya dahil olmuştur.³ Araştırmanın çalışma grubunu Hazine-i Evrak Daimi Sergi Alanı'nı ziyaret eden çeşitli okullarda okuyan ortaöğretim öğrencisi toplam 122 öğrenci oluşturmaktadır. Bu öğrencilerden 10'u (%8,2) 12. sınıf, 64'ü (%52,4) 11. sınıf ve 48'i (%39,3) 10. sınıf ve öğrencisidir. Katılımcıların 70'i (%57,3) okullarınca yapılan arşiv ziyareti kapsamında Sergi Alanı'na gelmişken 52'si (%42,6) vakıf ya da dernek organizasyonu aracılığı ile Sergi Alanı'nı ziyarete gelen ve farklı ortaöğretim kurumlarında okumakta olan öğrencilerden oluşmaktadır. Bu grupta yer alan öğrencilerden 9. Sınıf öğrencisi olanlar henüz Osmanlı Tarihi Dersini görmediklerinden kategori dışı bırakılmış ve toplam sayıya dâhil edilmemiştir. Katılımcı öğrencilerin seçiminde kolay ulaşılabilirlik (Yıldırım ve Şimşek, 2011) tercih edilmiş çalışmaya katılabileceklerini ifade eden gruplara görüşme formu dağıtılmış ve doldurulması istenmiştir. Katılımcılara okudukları okul ve sınıf seviyeleri dışında demografik veri elde edilebilecek herhangi bir soru sorulmamıştır.

² Pilot çalışmada elde edilen bilgiler araştırmacı tarafından "Ortaöğretim öğrencilerinin Osmanlı Arşivi'nde bulunan Hazine-i Evrak Daimi Sergi Alanı'na ilişkin görüşleri" başlığı altında 5. Uluslararası Tarih Eğitimi Sempozyumunda (10-12 Mart 2018/ İstanbul) bildiri olarak sunulmuştur.

³ Araştırmada veriler 2019 yılında toplandığından çalışma için bir etik kurul onayı alınmamıştır.

Çalışmaya katılan öğrencilerden 18'i ile iki farklı oturumda grup görüşmesi yapılmıştır. Araştırmacının odasında ve rehber öğretmenlerin eşliğinde yapılan görüşmelerden birincisi 6; ikincisi 12 öğrenci ile yapılmıştır. Grup görüşmesine katılan öğrencilerin 14'ü erkek 4'ü kadındır. Bu görüşmelerde görüşme formunda yer alan soruların yanı sıra sorulan sondaj sorularla verilen cevaplar detaylandırılmıştır. Araştırmaya katılan gruplara ilişkin bilgiler tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1

Araştırmaya Katılan Gruplara İlişkin Bilgiler

Okul/Grup Adı	Çalışma Türü	Ö. Sayı
Avcılar Fatih Sultan Mehmet AL	Görüşme formu	20
Altınbaşak Eğitim Derneği (Sultanbeyli)	Görüşme formu	40
Ali Akkanat AL (Sarıyer)	Görüşme formu	20
Recep Tayyip Erdoğan AİHL (Fatih)	Görüşme formu + 6 kişi grup görüşmesi	28
Hayrat Vakfı (Şişli)	Görüşme formu + 12 kişi grup görüşmesi	14

Öğrencilerin Hazine-i Evrak Daimi Sergi Alanına İlişkin Görüşleri

Arşivlerin temel görevi, belgelerin tasnifini yapmak, indeks ve özet bilgilerini oluşturarak bunları araştırmacının hizmetine sunmak olsa da, eğitim ve öğretime katkı sağlamak da temel görevleri arasındadır (Güvenbaş, 2013, s.1-11). Devlet Arşivleri Başkanlığı ve ona bağlı bir birim olan Osmanlı Arşivi'nin günümüzde örgün eğitime katkı anlamındaki en önemli faaliyeti daimi sergi alanına yapılan öğrenci gezilerinde öğrencilere rehberlik yapmak ve öğrencilerin tarihe karşı ilgi ve sevgisini artırarak arşiv ve Osmanlı Devleti hakkında öğrencileri bilgilendirmektir (Tokdemir, 2018).

Açıldığından beri 30 binin üzerinde öğrencinin sergi alanını ziyaret ettiği ve bu öğrencilerin çoğunluğunun ortaöğretim düzeyinde olduğu kuruma bağlı ilgili şubenin tuttuğu kayıtlardan anlaşılmaktadır. Yapılan ziyaretlerin önemli bir kısmının Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nün ortak çalışması ile "Lise Öğrencilerine İstanbul Gezileri" projesi kapsamında gerçekleştirilmiş olduğu görülmektedir.

Düzenlenen bu ziyaretlerle öğrenciler, arşiv tarihi ve Osmanlı Devleti tarihine ilişkin belge ve objeleri görme imkânı bulmaktadırlar. Bu çalışmada, Osmanlı Arşivi'nde yer alan Hazine-i Evrak daimi sergi alanına yapılan öğrenci ziyaretlerine katılan 122 öğrencinin sergi alanına ilişkin görüşlerine yer verilmiştir. Araştırma kapsamında kullanılan görüşme formlarından elde edilen veriler ve grup görüşmelerinde elde edilen bilgiler aşağıda verilmiştir.

Sergi alanını nasıl buldunuz? Osmanlı Arşivi'ndeki sergi alanına yapığınız ziyareti kısaca değerlendiriniz.

Katılımcı öğrencilerin verdikleri cevaplarda olumlu ifadeler kullandıkları görülmektedir. Öğrencilerin verdikleri cevapların bir kısmı 'aliyyül âla', 'zevкли bir ziyaret oldu', 'harika', 'güzeldi', 'geldiğim için şanslıyım', 'iyi vakit geçirdik', 'farklı şeyler gördük ve öğrendik', 'herkesin gelmesini tavsiye ederim' gibi ifadelerden oluşmuştur. Bazı öğrenciler ise daha uzun ifadelerle yaptıkları ziyareti değerlendirmiştir. Öğrenciler, verdikleri cevaplarda

duygulandıklarını, geçmişe (Osmanlı'ya) ilişkin duyarlılıklarının arttığını, görsellerin ilgi çekici olduğunu vurgulamışlardır. Genellikle kısa cümlelerle beğenilerini ve memnuniyetlerini ifade eden katılımcılar Sergi alanına yaptıkları ziyaretin Osmanlı Tarihi derslerinde öğrendikleri konuları pekiştirmenin yanı sıra yeni bilgiler kazandırdığını da ifade etmişlerdir. Bu öğrencilerin kullandıkları ifadelerden örnekler şu şekildedir:

- “Gerçekten çok duygulandım, ecdadın kendi elleriyle yazdıklarını, yaptıkları antlaşmaların aslını görmek beni gururlandırdı. Belgelerin sanatsal bir güzelliği var. Bu beni çok etkiledi.”
- “Beklentimin üzerinde, ilginç ve etkileyici bilgiler edindim. Osmanlı dönemine karşı merakım arttı, çok hoşuma gitti.”
- “Orijinal eserler var, birçok şeyi bilmediğimi fark ettim. Bütün öğrencilerin gelmelerinin iyi olacağını düşünüyorum. Bence tarihimizi öğrenmemiz açısından güzel bir yer.”
- “Gayet bilgilendiriciydi. Rehberimiz eşliğinde tarih bilgimize bilgi kattık. Düzen, intizam ve estetik açıdan iyi. Verimli ve güzel oldu.”

Yapılan grup görüşmelerinde de öğrenciler tarafından benzer vurguların yapıldığı görülmüştür. Tüm öğrenciler sergi alanına ilişkin olumlu ifadeler kullanmışlardır. Öğrenciler, sergi alanını gezmenin tarih farkındalığını artırmak ve okulda öğrendikleri bilgileri pekiştirmek açısından faydalı olduğunu vurgulamışlardır. “Divan toplantılarına padişahın katılmamasını” örnek olarak veren öğrenciler “bunu tarih derslerinde öğrendik ancak tam olarak nasıl olduğunu anlayamıyorduk. Buradaki görsel ve rehberin anlatımı ile bunu tam olarak kavramış olduk...” şeklinde ifade etmişlerdir.

Grup görüşmesine katılan öğrencilere ziyaret öncesinde kendilerinin sergi alanı hakkında bilgilendirilip bilgilendirilmedikleri de sorulmuştur. Her iki grup katılımcıları da sadece Osmanlı Arşivine gidecekleri konusunda bilgilendirildiklerini ancak sergi alanının kapsamı ve içeriği hakkında kendilerine bilgi verilmediğini ifade etmiştir. Bu ifadeler öğrencilerin öğretmenleri tarafından da teyit edilmiştir. Grup görüşmelerinde katılımcı öğrencilere ziyaret süresinin yeterli olup olmadığı da sorulmuştur. Katılımcı öğrenciler yaklaşık 50- 60 dakika süren ziyaretin yeterli olduğunu ancak rehberin ziyaretçilere objeleri incelemek, fotoğraf çekmek vb. durumlar için fırsat vermesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

Grup görüşmelerinde katılımcı öğrencilerden kendilerine eşlik eden rehberi de değerlendirmeleri istenmiştir. Öğrenciler kendilerine eşlik eden rehberlerden memnuniyetlerini ifade etmiş ve rehberin anlatımının canlılığı ve ilgi çekici hususlara değinmesinin ziyareti daha keyifli hale getirdiğini vurgulamışlardır. Bir öğrencinin “Rehberden memnun kaldık. Sade ve güzel bir dil kullandı. Soruları detaylı bir şekilde cevaplandırdı ve bize sorduğu sorularla da anlatımını renklendirdi. Bence iyi bir tarih öğretmeni olur...” şeklindeki ifadesi verilen rehberlik hizmetinden memnun kalındığını göstermektedir. Grup görüşmesine katılan öğrencilerin görüşlerine göre rehberler, anlattıkları konuya hâkim ve öğrencilerden gelebilecek sorulara hazırlıklı bir yaklaşıma sahiptir. Öğrenciler ayrıca rehberleri güler yüzlü ve yardımsever olarak tanımlamışlardır. Yapılan ikinci grup görüşmesinde öğrencilere eşlik eden rehberin diksiyon ve iletişim becerisine özellikle vurgu yapılmıştır. Öğrenciler bu rehberin sergi alanındaki bölüm ve objelerin tanıtımını tiyatral bir eda ile gerçekleştirdiğini ve rehberi çok

başarılı bulduklarını ifade etmişlerdir. Bir öğrenci bu rehberle ilgili olarak “Rehberin İstanbul’u anlatışı çok canlıydı. Hayal etmemizi ve şehri gözümüzde canlandırmamızı sağladı” ifadesini kullanırken bir başka öğrenci “Arşiv tarihi bölümünü anlatırken II. Abdülhamit’in marangozluğuna, fermanları anlatırken padişahların sanat ve edebiyatseverliğine vurgu yaptı. Sorduğu sorularla derslerde gördüğümüz konuları hatırlattı ve yeni şeyler öğrenmemizi sağladı. Osmanlı’nın büyüklüğünü iyi yansıttığını düşünüyorum.” ifadeleri ile rehberin anlatımındaki canlılığa dikkat çekmiştir.

Grup görüşmesine katılan öğrencilerin rehberlik hizmetine ilişkin tek eleştirileri grubun kalabalık oluşudur. 28 kişilik bir grup halinde tek rehberle sergi alanı ziyaretini gerçekleştirdiklerini ifade eden öğrenciler bu sayının 15 veya altında olması halinde daha keyifli ve verimli bir çalışma yapılabileceğini ifade etmişlerdir. Ayrıca katılımcı öğrenciler sergi alanının ışıklandırmasının iyileştirilebileceğini, mevcut hali ile sergi alanındaki ışığın yetersiz olduğunu düşündüklerini ifade etmişlerdir.

Sergi alanında en çok dikkatinizi çeken bölümler hangileri idi? Neden?

Araştırma kapsamında hazırlanan görüşme formunda öğrencilere sorulan ikinci soru en çok dikkatlerini çeken bölüme ilişkindir. Verilen cevaplarda bazı öğrencilerin direkt bölüm isimlerini kullandıkları bazı öğrencilerin ise bölümlerde bulunan objeler üzerinden bölümlere işaret ettiği görülmüştür. “Giyotinin olduğu bölüm”, ya da “Kraliçenin hediye ettiği armanın olduğu yer” gibi dolaylı cevaplar ilgili bölüme dâhil edilerek sergi alanında bulunan bölümler üzerinden bir kategorizasyon yapılmıştır.

Verilen cevaplara bakıldığında görsel görünüşleri nedeni ile ferman ve beratların bulunduğu bölümün en çok dikkat çeken bölüm olduğu görülmüştür. Giyotin ve arşiv masası gibi malzemelerin bulunduğu arşiv tarihi bölümü de öğrencilerin ilgi ve dikkatini çeken diğer bir bölüm olmuştur. Bunu ortaöğretim tarih derslerinde yer alan Tanzimat Fermanı, Islahat fermanı vb. unsurların bulunduğu Osmanlı modernleşmesi bölümü takip etmiştir. Öğrencilerin verdikleri cevaplara göre en çok dikkat çeken bölümler Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2

Daimi Sergi Alanında Öğrencilerin İlgisini Çeken Bölümler

İlgi Çeken Bölüm	f	%
Ferman ve beratlar	96	78,7
Arşiv tarihi	86	70,5
Osmanlı modernleşmesi	82	67,2
Muahedeler ve mektuplar	67	54,9
Padişahlar ve kızlarına ait el yazıları	52	42,6
Madalyalar ve paralar	44	36,1
Osmanlı yönetim anlayışı	28	22,9
Osmanlı Hariciye Nezareti	24	19,7
Vakfiyeler	18	14,8

Yapılan grup görüşmesinde de öğrencilerin ferman ve beratların bulunduğu bölümü öncelikle gördükleridir. Bunun temel nedeni olarak estetik ve görsel yönleri, kronolojik olarak daha eski döneme ait olmaları ve öğrencilerin Osmanlı’nın ihtişamı ile bu belgeleri

özdeşleştirmeleri gibi hususların ön plana çıktığı görülmektedir. Örneğin bir öğrenci, grup görüşmesinde “Kadınların konu edinildiği ferman ve beratlardaki incelik Osmanlı Medeniyetinin yansıması gibiydi. Nasıl yazıldıkları ile ilgili rehberlere bir sürü soru sorduk” ifadesi ile bölümün görsel ve estetik açıdan dikkat çekici olduğunu ifade etmiştir.

Grup görüşmelerinde ilgi çekicilik açısından ferman ve beratların olduğu bölümü Osmanlı modernleşmesi ile muahede ve mektuplar bölümleri takip etmiştir. Öğrenciler bu bölümlerde de görselliğin ön plana çıktığını, bunun yanı sıra bu bölümlerin okulda işledikleri konularla ilgili belgeleri içerdiğini ve bu nedenle daha çok dikkatlerini çektiğini ve rehberlere bu bölümlerde daha çok sorular sorduklarını ifade etmişlerdir. Grup görüşmelerinde rehberin anlatısının öğrencilerin ilgisini etkileyen en önemli unsurlardan biri olduğu ifade edilmiştir. Katılımcı öğrenciler bazı obje ve belgelerin rehber tarafından daha detaylı anlatıldığını ve çeşitli hikâyelerle renklendirildiğini; bu tür bir anlatının da ilgiyi artırdığını ifade etmişlerdir. Ferman ve beratlarla ilişkin anlatılar, II. Abdülhamit döneminden kalma masa, Ayasofya Cami minaresinden İstanbul çizimi gibi unsurlar buna örnek olarak verilmiştir.

Sergi alanında en çok ilginizi çeken unsurlar (obje/konu) nelerdi?

Yapılan çalışmada katılımcı öğrencilere sorulan üçüncü soru, en çok dikkatlerini çeken unsurların ne olduğuna ilişkindir. Bazı öğrenciler ferman ve beratlar, anlaşmalar, paralar, mektuplar gibi genel ifadeler kullanırken bazıları giyotin, halı, ilk kâğıt para, İstanbul görseli gibi tekil unsurları ya da ‘Yeniçeri Ocağının kaldırılmasıyla ilgili belge’, ‘Abdülhamit’in Theodor Herzl’a cevabı’ gibi çok daha spesifik ifadeler kullanmıştır. Görüşme formları aracılığı ile öğrencilerin verdikleri cevaplarda dikkatlerini çeken unsurlar Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3

Daimi Sergi Alanında Öğrencilerin İlgisini Çeken Unsurlar

İlgi Çeken Sergi Malzemesi	f	%	İlgi Çeken Sergi Malzemesi	f	%
Ferman ve beratlar	88	73,3	Osmanlı paraları	48	39,3
Anlaşmalar	43	35,2	İstanbul görseli	39	32
Görseller	35	28,7	Madalyalar	34	27,9
Arşiv tarihi (masa, sandık vs.)	29	23,8	Haritalar	28	23
Tanzimat Fermanı	28	23	Mondros Ateşkes Ant.	27	22,1
Giyotin	27	22,1	Padişahların yazıları	22	18
Divan toplantısı görseli	22	18	Fatih’in portresi	22	18
Mühürler	22	18	Osmanlı Arması	21	17,2
İrlanda’nın teşekkür mektubu	21	17,2	Mektuplar	19	15,6
Islahat Fermanı	15	12,3	Girişteki halı	9	7,4
Senedi İttifak belgesi	8	6,6	Çiniler	8	6,6
Köprü planları	8	6,6	Mucibince amel oluna yazısı	6	4,9
İran Şahının mektubu	4	3,3	Küçük Kaynarca ant.	3	2,5
Theodor Herzl’a cevap	3	2,5	Kâtiplerin çalışma görseli	2	1,6
Bayramlaşma merasimi	2	1,6	Kanuni’nin mektubu	2	1,6
Cevapsız	5	4,1	Hepsi	16	13,1

Görüşme formu aracılığı ile elde edilen verilere bakıldığında öğrencilerin ilgisinin en çok ferman ve beratların çektiği anlaşılmaktadır. Bunu Osmanlı paraları, anlaşmalar, Fossati Albümü’nde yer alan ve Ayasofya’nın minaresinden bakılarak çizilen İstanbul görseli, görseller, madalyalar ve arşiv tarihine ilişkin materyaller ve diğer cevaplar izlemektedir. Katılımcı öğrencilerden 5 tanesi soruyu cevaplamamışken 16 öğrenci ise her şey ya da hepsi gibi ifadelerle sergi alanında yer alan bütün unsurların dikkat çekici olduğunu ifade etmiştir.

Grup görüşmesine katılan öğrenciler ziyaretin başında karşılaştıkları (sergi alanının girişindeki) çiniler ve “mucibince amel oluna” yazısı ile motifli halı görselini ilk dikkat çeken unsurlar olarak tanımlamışlardır. Ancak alanda ilerledikçe farklı unsurların ön plana çıktığını ve ferman ve beratlarla görsellerin ilgi çekme ve hatırlanma bakımından ilk sırada olduğunu ifade etmişlerdir.

Yapılan grup görüşmelerinde ferman beratların boyutları, süslemeleri, altın varaklı olmaları sanatsal bir değere sahip olmaları gibi unsurlar bu bölümün en çok ilgi çeken bölüm olmasının temel gerekçeleri arasında ifade edilmiştir. Grup görüşmelerine katılan bir öğrencinin bu konudaki ifadesi şu şekildedir: “Rehber ferman ve berat arasındaki temel farkı anlattı bu bizim yeni öğrendiğimiz bir şey. Süslemeler, kullanılan sanat ilgi çekici. Bu kadar büyük olacaklarını da düşünmemiştik. İlk kez görüyoruz tabii. Hepimiz selfi çektik.” Görüşmeye katılan başka bir öğrenci de ferman ve beratlardaki yazı stiline ve satırların sonunun kılıca benzetildiğine dair rehber anlatısının da ferman ve beratlarla ilgiyi arttırdığını ifade etmiştir.

Grup görüşmesine katılan öğrenciler giyotinin kağıt kesme işlevini bilmediklerini bu sebeple ilgi çekici olduğunu; arşiv tarihi ile ilgili bölümde yer alan masa ve dolapta yer alan gizli bölmeler ile bu malzemelerin II. Abdülhamit döneminden kalma oluşunu dikkate değer bulduklarını ifade etmişlerdir. Sergi alanında yer alan minyatürler ve diğer görseller de farklı yönleri ile öğrencilerin dikkatini çekmiştir. Öğrenciler Kanuni’nin el yazısı ile yazdığı “virülsün” emrini de oldukça dikkat çekici ve kolay kolay unutulmayacak bir anı olarak ifade etmişlerdir. Öğrenciler bunlar dışında kağıt paraların iskambil kağıtlarına benzetilmesi ve kolay kopyalanabilir olarak düşünülmesini, derslerde gördükleri Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı, Senedi İttifak ve anlaşmalar gibi metinlerle karşılaşmalarını da dikkat çekici unsurlar olarak ifade etmişlerdir.

Sergi alanında olmasını istediğiniz ama olmayan şeyler var mıydı? Varsa nelerdir?

Katılımcı öğrencilere sorulan bir diğer soru sergi alanında görmek istedikleri ancak bulamadıkları unsurlara ilişkindir. Soruyu cevaplayan öğrencilerin önemli bir kısmı sergi alanında yer alan belge ve objelerin yeterli olduğunu ifade etmiştir. Öğrencilerin sergi alanından olmasını istedikleri unsurlara bakıldığında kılıç, ok, yay vb. silah ve savaş malzemeleri, padişahların balmumu heykelleri ve padişahlara ilişkin görsellerin ön plana çıktığı görülmüştür. Katılımcı öğrencilerin soruya verdikleri cevaplara ilişkin veriler Tablo 4’te gösterilmiştir.

Tablo 4

Öğrencilerin Sergi Alanında Olmasını İsteddiği Unsurlar

Verilen Cevap	f	%
Her şey iyiydi, eksik yoktu.	69	56,6
Savaş aletleri (kılıç, ok, yay vb.), padişahların silahları vs.	6	4,9
Padişahların balmumu heykelleri	5	4,1
Görseller arttırılabilir	4	3,3
Padişahların tabloları	4	3,3
İlk dönem belge örneklerinin daha fazla olmasını isterdim	4	3,3
Lozan antlaşması	2	1,6
Padişahların kıyafetleri ve şahsi eşyalarından örnekler	2	1,6
Savaş ilanına ilişkin kararlar	1	0,8
Tıp tarihine ilişkin örnek belgeler	1	0,8
Padişahlar ve dönemlerine ilişkin kısa bilgi notları	1	0,8
Her padişah dönemine ilişkin örnek belge	1	0,8
Farklı devletlere ilişkin örnekler arttırılabilir (Amerika vb ülkeler yok)	1	0,8
Belge dışı objeler arttırılmalı	1	0,8
Abdülhamit'in marangozluk eserlerinden örnekler	1	0,8
Haritalar arttırılabilir	1	0,8
Osmanlıdan ayrılan devletlere ilişkin örnekler konulabilir	1	0,8
Bölümler arttırılabilir	1	0,8
Cevapsız	14	11,5

Grup görüşmesine katılan öğrenciler de sergi alanı ve örnek belgelerin yeterli olduğunu ancak çeşitliliğin artırılabilceğini ifade etmişlerdir. Katılımcı öğrencilerden biri “Rehberimize en eski belgenin hangi dönemden kaldığını sorduğumuzda bize 1300’lü yıllardan kalma bir vakıf evrakının olduğunu söyledi ancak bu belgeyi sergi alanında göremedik. En eski belge ve Osmanlı Devleti’nin ilk dönemlerine ait belgeleri daha fazla görmek isterdik.” ifadesi belge çeşitliliğinin nasıl olması gerektiğine dair görüşünü açıklamıştır. Bir başka öğrenci ise “Osmanlı topraklarında kurulan birçok devlet var. Rehber de bunu ifade etti ancak her devlete ilişkin belge yok. Ayrıca günümüzdeki önemli birçok devlete ilişkin belge de yok” ifadeleri ile verilen cevaba katkı sağlamıştır. Sergi alanında defter olmaması, ilk dönem padişahlarına ilişkin belgelerin kısıtlı oluşu gibi hususlar da belge çeşitliliğinin artırılmasına ilişkin ifade edilen görüşler arasında yer almıştır.

Yapılan görüşmelerde vurgulanan bir diğer husus da sergi alanındaki görsellerin artırılmasına ilişkindir. Görüşülen öğrenciler sergi alanında yer alan görsellerin dikkatleri daha çok çektiğini ifade etmişlerdir. Görüşmelerde görsellere ilişkin hikâyelerin rehber tarafından daha canlı anlatıldığı ve görseller hakkında öğrencilere sorulan soruların ilgiyi arttırdığı ifade

edilmiştir. Öğrenciler padişahlara ait görsellerin sergi alanında yer almasının faydalı olacağını, harita, plan gibi unsurların da artırılabilirliğini ifade etmişlerdir.

Görüşmelerde öğrencilerin dile getirdiği bir başka önemli husus da öğrencilerin daha aktif olabilecekleri bir ortam talep etmeleri olmuştur. Katılımcı öğrenciler belge örneklerinin yanı sıra örnek uygulama ve atölye çalışması yapılabilecek bir ortamın hazırlanmasının kendileri için yararlı olacağını ifade etmişlerdir. Bir öğrenci buna ilişkin görüşünü “Belgeler tamam ama biraz da etkinlik yapabilseniz iyi olurdu. Mesela Osmanlıca kendi adımızı yazsak ya da ferman ve beratlardaki gibi yazıların nasıl yazıldığını görebilsek iyi olurdu.” ifadesi ile dile getirmiştir. Bir başka öğrenci de konuyla ilgili olarak “Tuğra nasıl çekilirdi rehber bize biraz anlattı ama bunu yaparak gösterseydi daha etkili olurdu.” ifadesi ile etkinliklerin faydalı olacağını belirtmiştir.

Öğrenciler bunların yanı sıra bölüm ve objelerin artırılabilirliğini ifade etmişlerdir. Eğitim tarihi ile ilgili bir bölümün dikkat çekici olabileceğini ifade eden bir katılımcı divit, hokka vb. yazı malzemeleri gibi kâtiplerin kullandıkları belge dışı malzemelerin de sergi alanında olması gerektiğini ifade etmiştir. Görüşmeye katılan bir başka öğrenci de kendisinin tıp tarihine ilgi duyduğunu ve tıp tarihine ilişkin belge örneklerinin sergi alanında olmasının iyi olacağını düşündüğünü ifade etmiştir.

Hangi belge/ objelerin ilgili konular anlatılırken tarih derslerinde kullanılmasını isterdiniz?

Katılımcı öğrencilere sorulan bir diğer soru sergi alanında gördükleri unsurlardan hangilerini sınıfta, tarih derslerinde görmek istediklerine ilişkindir. Görüşme formlarından elde edilen verilere bakıldığında katılımcı öğrencilerin 37’sinin (%30,3) tüm obje ve belgelerin tarih derslerinde kullanılmasını istedikleri belirlenmiştir. Bu genelleyici ifadenin dışında öğrencilerin önemli bir kısmı anlaşmalar, ferman ve berat örnekleri, görseller, haritalar vb. ifadelerle soruyu cevaplandırmışlardır. Diğer taraftan öğrencilerin 35’inin (%28,7) soruyu cevapsız bıraktığı ve iki öğrencinin (%1,6) ise ‘hiçbirini’ ifadesini kullandığı görülmektedir. Katılımcıların cevaplarına ilişkin veriler Tablo 5’te gösterilmiştir.

Görüşme formlarının yazılı olarak doldurulması ile elde edilen verilere bakıldığında anlaşmalar, ferman ve beratlardan örnekler, görseller ve Tanzimat Fermanı’nın diğer unsurlara nazaran ön plana çıktığı görülmektedir. Bazı öğrenciler verdikleri cevaplarda tekil anlaşma ve tekil görsel isimlerini (Mondros ant., İstanbul görseli, Fatih görseli gibi) kullanmış olsalar da katılımcı öğrencilerin çoğunluğunun cevaplarında daha çok genel adları (ferman ve beratlar, anlaşmalar gibi) kullanıldığı görülmektedir. Öğrenci cevapları bu anlamda bir ayıklama yapılmaksızın tabloya yansıtılmıştır.

Verilen cevaplar ele alındığında ‘hepsi’ ifadesini kullanan öğrencilerin kolaycı bir anlayışla soruyu cevapladıkları düşünülebilir. Diğer soruların aksine bu sorudaki cevapsız oranının yüksek olması bunu destekler mahiyettedir. İki öğrencinin ‘hiçbirini görmek istemezdim’ şeklindeki cevapları da ilgi çekicidir. Bu cevabı veren öğrencilerden biri “Hiçbirine gerek yok. Ben tarih derslerini sevmem, derste bir sürü şey görüyoruz zaten. Şimdiki kitap bile kalın. Burada görmemiz daha iyi.” ifadesi ile gerekçesini de belirtmiştir.

Tablo 5

Hangi Belge/Objelerin Tarih Derslerinde Kullanılmasını İsterdiniz?

Belge/Obje	f	%
Hepsi	37	30,3
Antlaşmalar	33	27
Ferman ve beratlardan örnekler	29	23,8
Görseller	16	13,1
Tanzimat Fermanı	11	9
Padişahlara ait yazı ve belgeler	8	6,6
Paralar	8	6,6
Mektuplardan örnekler	7	5,7
Haritalardan örnekler	5	4,1
İstanbul görseli	4	3,3
İslahat Fermanı	3	2,5
Mondros Ateşkes antlaşması	3	2,5
İrlanda'ya yardım belgesi	2	1,6
Abdülhamit'e ait belgeler	2	1,6
Mühürler	2	1,6
Madalyalar	2	1,6
Divan-ı hümayun kararlarından örnekler	2	1,6
Londra antlaşması	1	0,8
Fatih'in görseli	1	0,8
Köprü planı	1	0,8
Divan toplantısı görseli	1	0,8
Hiçbirini görmek istemezdim	2	1,6
Cevapsız	35	28,7

Yapılan grup görüşmelerinde de katılımcı öğrenciler antlaşma örnekleri, Tanzimat ve İslahat Fermanları ile Senedi İttifak gibi Osmanlı Modernleşmesi bölümünde yer alan belgeleri tarih derslerinde ilgili konuları işlerken kullanabileceklerini ifade etmişlerdir. Grup görüşmelerinde öğrenciler Sergi Alanı'nda yer alan ferman ve berat örneklerinin sanat ve estetik açıdan önemli olduğunu tarih derslerinde de bu bağlamda kültür ve sanat anlayışı ile Osmanlı Devlet Teşkilatı konularında ele alınabileceğini; ancak içerikleri itibarıyla sınırlı bir kullanım alanı olacağını ifade etmişlerdir. Katılımcı öğrencilerden birinin konu hakkındaki ifadesi şöyledir: "Ferman ve beratların içerikleri bizim gördüğümüz konuların dışında şeyler. Bir maden imtiyazı, kadına verilen tahsisat vb. Böyle konulardan tarih derslerinde bahsetmiyoruz. Ama nişancıyı anlatırken padişahın tuğrasını çekerdi diye öğreniyoruz. Mesela o zaman bir ferman gösterilip tuğra nedir? Nasıl bir şeydir? Nişancının işi nasıl inceliklidir görmek mümkün olur. Ya da Osmanlıda sanat gibi bir konuda örnek olarak gösterilebilirler." Bir başka öğrenci ise öğretmenlerin ders kitabında olmayan konulara da girebildiğini bu bağlamda ferman ve beratlardan örnekleri derslerde kullanabileceklerini ancak önemli olanın 'rehberin anlattığı gibi hikâyemsi ve ilgi çekici bir anlatım' olduğunu ifade etmiştir.

Görüşmeye katılan öğrencilerin çoğunluğu sergi alanındaki unsurların daha çok 11. Sınıf tarih derslerinde kullanılabilir unsurlar olduğunu ifade etmişlerdir. Öğrenciler ayrıca, modernleşmeye ilişkin belgelerin transkribesi ile derslerde gösterilmesinin konuya ilgiyi

çekmek için iyi olacağını; benzer durumun antlaşmalar için de geçerli olduğunu ifade etmişlerdir. Bir öğrenci “Tanzimat ve Islahat fermanlarını hep duyduk, sınavlarda sorular çıktı ama ben hiç böyle düz metin gibi hayal etmemiştim onları. Diğer fermanlar gibi daha gösterişli olurlar diye düşünürdüm. Demek ki bunları derslerde kullanmak iyi olur.” İfadesi ile görüşlerini belirtmiştir. Bir başka öğrenci ise konuyla ilgili olarak belge örneklerinin yanı sıra obje ve görsellerin hikayelerinin dikkat çekici olduğunu, bundan dolayı belge ve görsellerin yanı sıra onlara ilişkin anlatının da sınıfa taşınması gerektiğini şöyle ifade etmiştir: “Padişahın divan toplantısına katılmamasını hep duyduk ama burada onu minyatür üzerinde gördük. Rehberin resmi anlatışı da önemli elbette. Yani sadece minyatürü görsek anlayamayız. Resimdeki veziri padişah sandık. Rehber hikâyeyi anlatınca jeton düştü. Padişah kafesin arkasında yukardaymış. Resmin okulda tarih derslerinde gösterilmesi ve anlatılmasını isterdim. Aynı şey İstanbul resmi ya da paralar için de söylenebilir.”

Yapılan görüşmelerde haritalar, planlar ve mektupların da tarih derslerinde kullanılabilir yapıda oldukları ifade edilmiştir. Katılımcı öğrenciler özellikle padişahların el yazıları ve emirlerinin olduğu belge örnekleriyle Divan-ı Hümayun kararlarından örneklerin derslerde kullanılmasının faydalı olacağı konusunda hemfikir olmuşlardır. Öğrencilere göre merkez teşkilatı ve divan-ı hümayun konuları anlatılırken örnek bazı kararların öğrencilere gösterilmesi faydalı olacaktır.

Sizce sergi alanında değiştirilmesi/ geliştirilmesi gereken unsurlar nelerdir?

Araştırma kapsamında öğrencilere sorulan son soru sergi alanında eksik buldukları ya da geliştirilmesini istedikleri unsurlara ilişkindir. Katılımcıların 62’si (%50,8) soruya değiştirilecek, geliştirilecek bir unsur olmadığı yönünde cevaplar vermişlerdir. Bu tür cevap veren katılımcıların ‘yeterli’, ‘geliştirilecek bir şey yok’, ‘her şey iyiydi’ gibi kısa ifadelerle soruyu cevapladıkları görülmüştür. Katılımcılardan 26’sı (% 21,3) ise ilgili soruya hiç cevap vermemiştir. Bunların yanı sıra belge ve objelerin arttırılması, yeni objelerin konulmasına ilişkin cevapların da verildiği görülmektedir. Öğrencilerin verdikleri cevaplar Tablo 6’da gösterilmiştir.

Verilen cevaplara bakıldığında görüşme formunu dolduran öğrencilerin büyük çoğunluğunun sergi alanından memnun kaldığı ve değişikliği bir ihtiyaç olarak görmediği anlaşılmaktadır. Diğer cevaplara bakıldığında öğrencilerin daha çok sergi malzemelerine ilişkin öneriler ileri sürdüğü görülmektedir. Bu öğrencilerden ikisi, Cumhuriyet dönemi antlaşması olan ve Osmanlı Arşivi’nde bulunmayan Lozan Antlaşması’nı sergi alanında görmek istediklerini belirtmişlerdir. 11. sınıf öğrencisi olan bu öğrencilerin derste işledikleri konudan bu antlaşmanın önemli bir antlaşma olduğunu kavradıkları ancak bir anakronizm hatası ile bu antlaşmanın dönemi itibarıyla sergi alanının kapsamı dışında kaldığını fark edemedikleri anlaşılmaktadır.

Tablo 6

Sergi Alanında Geliştirilmesi/Değiştirilmesi İstenen Unsurlar

Geliştirilmesi/Değiştirilmesi İstenen Unsurlar	f	%
Değişmesini /geliştirilmesini istediğim bir şey yok/gerek yok	62	50,8
Padişahların resimleri ve padişahlara ilişkin kısa bilgiler olabilir	12	9,8
İlk dönem belge örnekleri arttırılmalı	8	6,6
Daha çok fotoğraf ve resim kullanılabilir	6	4,9
Daha aydınlık olmalı	6	4,9
Konu çeşitliliği ve bölümler arttırılabilir	4	3,3
Haritalar arttırılabilir	3	2,5
Savaş malzemeleri görmek isterdim	2	1,6
Lozan Antlaşması	2	1,6
Gruplar daha az sayıda olmalı	1	0,8
Daha çok belge olabilir	1	0,8
Padişah kıyafetleri ve şahsi eşyaları olsun isterdim	1	0,8
Padişahların balmumu heykelleri olsun isterdim	1	0,8
Savaş ilanı ve savaş kararlarına ilişkin belge örneği olmalı	1	0,8
Objelerin arttırılmasını isterdim	1	0,8
Bazı defterler ya da kitaplar konulabilir	1	0,8
Her padişah döneminden örnek belge olmalı	1	0,8
Cevap yok	26	21,3

Verilen cevaplara bakıldığında görüşme formunu dolduran öğrencilerin büyük çoğunluğunun sergi alanından memnun kaldığı ve değişikliği bir ihtiyaç olarak görmediği anlaşılmaktadır. Diğer cevaplara bakıldığında öğrencilerin daha çok sergi malzemelerine ilişkin öneriler ileri sürdüğü görülmektedir. Bu öğrencilerden ikisi, Cumhuriyet dönemi antlaşması olan ve Osmanlı Arşivi'nde bulunmayan Lozan Antlaşması'nı sergi alanında görmek istediklerini belirtmişlerdir. 11. sınıf öğrencisi olan bu öğrencilerin derste işledikleri konudan bu antlaşmanın önemli bir antlaşma olduğunu kavradıkları ancak bir anakronizm hatası ile bu antlaşmanın dönemi itibarıyla sergi alanının kapsamı dışında kaldığını fark edemedikleri anlaşılmaktadır.

Yapılan grup görüşmesine katılan öğrencilerin verdikleri cevapları genel öneriler ve belge çeşitliliğinin arttırılmasına ilişkin öneriler olarak iki temel başlıkta ele almak mümkündür. Genel öneriler bağlamında sergi alanının ışığının artırılması, grup sayısının 15 kişinin altında olması, uygulamaya dönük içerik oluşturulması ve belge dışı materyallerin artırılması ön plana çıkmaktadır. Belge çeşitliliğinin artmasına dair önerilerin başında ise başta padişah görselleri olmak üzere görsellerin (harita, resim, fotoğraf, minyatür gibi) artırılması, bölümlerin çeşitlendirilmesi ve ilk dönem belge örneklerinin arttırılması ön plana çıkmıştır.

Grup görüşmesine katılan öğrenciler sergi alanının ışığının yetersiz olduğu konusunda hemfikir olmuştur. Sergilenen malzemenin orijinal olmaması nedeniyle ışığın arttırılmasının bir sakıncasının olmayacağı, aksine ziyaretçiler için avantaj olacağı öğrenciler tarafından ifade edilmiştir. Öğrencilerin vurguladıkları diğer bir husus ise 15 kişi üzerindeki gruplarda rehberle iletişimin zorlaştığıdır. Katılımcı öğrenciler küçük gruplar halinde sergi alanının gezilmesinin daha verimli olacağını bunu sağlamak için rehber sayısının arttırılması gerektiğini ifade

etmişlerdir. Katılımcı öğrencilerinden biri konuyla ilgili olarak “Bizim grup kalabalıktı; ikiye bölünse ilk gruptan 5 dakika sonra ikinci grup bir başka rehberle başlasa çok daha verimli olur. Herkes rehberi duyabilir, soru sorabilir ve sorduğu soruya cevap alabilirdi.” İfadesini kullanmıştır. Grup görüşmelerine katılan öğrenciler başta Osmanlı Türkçesi yazma ve okuma olmak üzere atölye çalışmaları yapılmasının faydalı olacağını belirtmişlerdir. “Bir şeylere dokunmak istedim. Belgelere bakıp hikâyelerini dinlemek iyi ama küçük uygulamalar, etkinlikler olsa iyi olurdu. Tuğra çekmeye çalışsak, süslü yazıları yazmaya çalışsak iyi olurdu...” şeklindeki ifade bu konuda öğrencilerin görüşlerini yansıtan ifadelerden biridir. Grup görüşmesine katılan öğrenciler mühürler, paralar, madalyalar ve arşiv tarihi bölümündeki belge dışı objelerin arttırılabileceğini belirtmişlerdir. Sergi alanının en çok ilgi çeken unsurlarından birinin ‘giyotin’ olduğunu belirten öğrenciler bunun gibi balmumu padişah heykelleri, saray hayatına ilişkin kıyafet gibi çeşitli malzemelerin ilgi çekici olacağını da dile getirmişlerdir.

Grup görüşmesine katılan öğrenciler mevcut hali ile yeterli olsa da bölüm ve belge çeşitliliğinin arttırılabileceğini, görsellerin ilgi çekici olduğunu dikkate alarak daha çok görsel malzeme kullanılabileceğini, eğitim, tıp vb. konu temelli yeni bölümler oluşturulabileceğini ve sergilenen malzemenin belli aralıklarla değiştirilerek sergi alanının daha cazip hale getirilebileceğini ifade etmişlerdir.

Sonuç

Birincil tarih kaynağı durumundaki arşiv malzemesinin tarih öğretiminde kullanılması öğrencilerin analiz, sentez ve değerlendirme başta olmak üzere çeşitli üst düzey düşünme becerilerini geliştir ve tarihçi bakış açısı edinerek metodolojiyi öğrenmesine imkân sağlar (Castle, 2002; Cook, 1997: 107). Osmanlı Arşivi’nde bulunan sergi alanı bu tür çalışmaların yapılabileceği bir yapıya sahiptir.

Bu çalışmada Devlet Arşivleri Başkanlığı bünyesinde faaliyet gösteren Osmanlı Arşivi Külliyesinde yer alan Hazine-i Evrak Daimi Sergi alanına ilişkin ziyaretçi öğrencilerin görüşlerine yer verilmiştir. Görüşme formu ve grup görüşmelerinden elde edilen sonuçlara göre sergi alanını ziyaret eden öğrenciler genel olarak sergi alanında yer alan örneklerden etkilenmiş ve sergi alanı ziyareti bu öğrencilerin tarih bilgilerini pekiştirmenin yanı sıra tarih dersine karşı duyarlılıklarını arttırmıştır. Sergi alanının öğrencilerin merak duygusunu arttırması ve öğrenmenin bilişsel duyuşsal ve psikomotor boyutlarda gelişmesi Filiz (2010) tarafından yapılan Sosyal Bilgiler öğretiminde müzelerin kullanımına yönelik çalışma ile örtüşmektedir.

Çalışma ile sergi alanının okul dışı tarih öğretimini destekleyici bir yapıda olduğu ve tarih öğretim atölyesi olarak kullanılabilecek bir yapıya sahip olduğu görülmüştür. Elverişli bir mekâna sahip olan sergi alanında malzeme ve içeriğin değiştirilme ve genişletilebilme imkânı olması ve içeriğin uygulamalarla zenginleştirilmesi tarih öğretimine katkıyı arttıracak temel unsurlar olarak tespit edilmiştir. Mevcut malzeme ve içerik öğrenciler tarafından beğeniliyor olsa da yapılan grup görüşmelerinde ifade edilen beklentilerin yerine getirilmesi hem okul dışı tarih öğretimine katkı bağlamında hem de Theimer (2011) tarafından belirtilen modern arşiv

standartlarına yaklaşma bağlamında olumlu adımlar olacaktır. Arşivcilerin tarih öğretimi bağlamında eğitimci rollerinin geliştirilmesi ile ilgili diğer bir adım, arşivi kullanma ve arşivcilik becerileri ile ilgili standartları oluşturmaları ve bu standartların öğretimine ilişkin atölye çalışmaları yapmalarıdır (Morris, Myktiuk ve Weiner, 2014).

Sergi alanına yapılan ziyaretlerle arşivcilik ve Osmanlı tarihi açısından öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal anlamda desteklendiği anlaşılmaktadır. Zira öğrenciler çeşitli sorulara verdikleri cevaplarda sergi alanı ziyaretinden memnun kaldıklarını, bu ziyaretler ile atalarını hatırladıklarını, derslerde gördükleri çeşitli konuları pekiştirdiklerini ifade etmişlerdir. Öğrencilerin sergi alanında ilgi gösterdikleri bölümler ve konular dikkate alındığında tarih derslerinde işlenen konuların pekiştirildiği, öğrencilerin hakkında bilgi sahibi olduğu konularla beraber görsel ve estetik açıdan dikkat çeken unsurların ön plana çıktığı görülmektedir. Ayrıca, katılımcı öğrencilerin ilk dönem belge örneklerinin yetersiz olduğuna dair tespitleri dikkat çekicidir. Benzer şekilde öğrencilerin belirli temalarda yeni bölümler oluşturulabileceğine ilişkin önerileri ile ferman ve berat örneklerinin konuları itibarı ile tarih derslerinde sınırlı kullanılabileceğine ilişkin tespitleri de tarihsel farkındalıklarını göstermektedir. Katılımcıların sergilenen malzemenin tarih derslerinde kullanılmasına ilişkin soruya verdikleri cevaplara bakıldığında öğrencilerin tarih derslerinde birincil kaynak kullanımını tercih ettikleri ve sergilenen birçok malzemeyi derslerinde görmek istedikleri ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda sergi alanında yapılacak olası değişikliklerde tarih öğretim programında yer alan konular doğrultusunda tarih öğretimini destekleyici mahiyette düzenlemeler yapılmasının faydalı olacağı ortaya çıkmaktadır.

Arşivde bulunan daimi sergi alanına yapılan ziyaretler okul dışı tarih öğretimi bağlamında öğrencilerin tarih derslerine karşı ilgisini arttırmanın yanı sıra Osborne (1986) tarafından belirtilen arşivcilerle eğitimciler arasındaki işbirliğini de arttırmaktadır. Etkileşimin artması bu çalışmanın sonuçlarında ortaya çıktığı gibi bir yandan arşivcilerin eğitim içeriklerini zenginleştirmelerine diğer yandan da öğretmenlerin kullandıkları öğretim yöntemlerini zenginleştirmelerine neden olacaktır. Bu bağlamda Osmanlı Arşivi Külliyesinde bulunan daimi sergi alanına yapılan öğrenci ziyaretlerinin artırılması faydalı olacaktır.

Yapılan çalışmanın sonucunda sergi alanının tarih eğitimi bakımından iyileştirilmesi ve arşivcilerin eğitim işlevlerinin farkında olması bakımından aşağıdaki öneriler ortaya çıkmıştır:

- 1- Sergi alanındaki belgeler ve görsel unsurlar çeşitlendirilmeli, tarih öğretimiyle ilişkilendirilebilir içerik arttırılmalıdır.
- 2- Sergi alanında bulunan sınıf alanında çeşitlendirilmiş atölye çalışmaları yapılmalıdır. Bu çalışmalar okullarda görülen tarih derslerini destekleyici olmalıdır.
- 3- Sergi alanındaki her belge ve objenin ziyaretçi öğrenci profiline uygun olarak hikâyesi oluşturulmalı ve malzeme bu hikâyelerle öğrencilere tanıtılmalıdır.
- 4- Sergi alanındaki öğrenci ziyaretlerinde gruplar azami 15 öğrenciden oluşturulmalıdır.
- 5- Sergi alanında öğrencilere rehberlik yapan arşivcilerin müze eğitimi hakkında eğitim almaları sağlanmalıdır. Bu öğrencilere verilen hizmetin niteliğini arttıracaktır.
- 6- Arşivcilerle tarih öğretmenleri arasındaki etkileşim arttırılmalı, sergi alanının geliştirilmesine ilişkin tarih öğretmenlerinin fikri alınmalıdır.

Kaynakça

- Ata, B. (2002). *Müzelerle ve tarihi mekânlarla tarih öğretimi: Tarih öğretmenlerinin müze eğitimine ilişkin görüşleri* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Barton, K.C. (2005). Primary sources in history: Breaking through the myths, *Phi Delta Kappan* 86:10 745-753.
- DAGM, (2017). *Başbakanlık Osmanlı Arşivi rehberi*. İstanbul: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.
- DAGM, (2013). *Osmanlı arşivi galerisi*. İstanbul: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.
- Carini, Peter. (2009) 'Archivists as Educators: Integrating Primary Sources into the Curriculum', *Journal of Archival Organization*, 7: 1, 41- 50.
- Castle M.C. (2002). Teaching history in museums. *Ontario History*, Vol. XCIV, Number 1.
- Cleary, P. ve Neumann, D. (2009) The Challenges of primary sources, collaboration, and the K–16 Elizabeth Murray Project. *The History Teacher* Vol. 43, 67-86.
- Cook A. S. (1997). Connecting archives and the classroom. *Archivaria* 44, 102-117.
- Cox, R. J, Alcalá, J.C. ve Bowler, L. (2002). Archival document packets: A teaching module in advocacy training using the papers of Governor Dick Thornburgh. *The American Archivist* Vol. 75, pp. 371-392.
- Doğan, Y. (2007). *Sosyal bilgiler öğretiminde tarihsel yazılı kanıtların kullanımı* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ferro, M. (2003). Açılış konuşması: *Tarih öğretiminde çoğulcu ve hoşgörülü bir yaklaşıma doğru*, (Sempozyum Raporu), s. 1-14, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Filiz N. (2010). *Sosyal bilgiler öğretiminde müze kullanımı* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Fines, J. (1994). Evidence the basis of the discipline? In H. Bourdillon (Ed.) *Teaching History*, pp. 121-125, London: Routledge.
- Güvenbaş, M. (2003). Tarih öğretiminde arşiv belgeleriyle hazırlanan internet destekli öğretim materyaline ilişkin öğretmen görüşleri (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Hendry, J. (2007). Primary sources in K-12 education: Opportunities for archives, *The American Archivist*, vol.70, pp: 114-129.
- Işık, H. (2008). Tarih öğretiminde doküman kullanımının öğrencilerin başarılarına etkisi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, cilt 16, No 2, s. 389-402.

- Jarosz, E. E. ve Kutay, S. (2017). Guided resource inquiries: integrating archives into learning and information literacy objectives, *Communications in Information Literacy*, Vol. 11. No 1, pp. 204- 220.
- Kaleli Yılmaz, G. (2014). Durum Çalışması, M. Metin (Editör) *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (s. 261-285). Ankara: PegemA.
- Kecskemeti, C. (2003). Arşivler ve ortak bir Avrupa mirası, *Tarih öğretiminde çoğulcu ve hoşgörülü bir yaklaşıma doğru*, (Sempozyum Raporu), s. 35-45, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- MEB (2018). Ortaöğretim Tarih Dersi (9, 10 ve11. Sınıflar) Öğretim Programı. <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=344> adresinden 20.12.2019 tarihinde indirilmiştir.
- MEB. (2011). Tarih öğretmenliği özel alan yeterlilikleri. http://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_12/13160709_TARYH.pdf. adresinden 20.12.2020 tarihinde indirilmiştir.
- Morris, S. M., Myktiuk L. J. ve Weiner S. A. (2014). Archival literacy for history students: Identifying faculty expectations of archival research skills, *The American Archivist*, vol. 77, No. 2, pp. 394-424.
- Osborne, K. (1986). Archives in the classroom. *Archivaria*, No: 23, ss. 16-40.
- Sandwell, R. M. (2008). Using primary documents ind social studies and history. In R. Case and P. Clark (Eds.) *Issues and Strategies for Secondary Teachers (The Anthology of Social Studies Vol:2)*. Pp. 295- 307, Vancouver: Pacific Educational.
- Spencer, T., T. (1983). The archivist as historian: towards a broader definition. *Archivaria*, No: 17, pp. 296- 300.
- Theimer, K. (2011). What is the meaning of archives 2.0? *The American Archivist*, vol.74, pp. 58-68.
- Tokdemir, M. A. (2018). History teaching facilities in Ottoman archive: Archivists' opinions about students visits, *International Journal of Progressive Education*, 14 (3), 32-46. doi: 10.29329/ijpe.2018.146.3
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin.
- Yılmaz, K., Filiz N. ve Yılmaz A. (2013). Learning social studies via objects in museums: Investigation into Turkish elementary scholl students' lived experiencies, *British Educational Research Journal*, Vol. 39 no. 6 pp. 979-1001.